

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ ПРИ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) змінило освітнє життя як викладачів, так і випускників загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ). На нашу думку, цей процес має як позитивні, так і негативні сторони впливу.

До *позитивних* віднесемо:

- мотивація навчання;
- забезпечення рівного доступу до освіти абітурієнтів вищих навчальних закладів (ВНЗ);

- реалізація змісту освіти.

До *негативних* віднесемо:

- ЗНО не враховує процес навчання, а розраховано лише на кінцевий результат;
- орієнтує випускників на вивчення двох-трьох навчальних дисциплін, що обмежує роль загальної середньої освіти;
- не враховує усіх показників якості освіти – тільки один знаннєвий аспект;
- відсутність мотивації учня до наукової роботи (не враховує роботу з обдарованими учнями, а саме олімпіади, робота в МАН, конкурси тощо);
- орієнтація тесту на репродуктивні завдання (не закладено завдання на застосування компетентностей, тобто інтегрованого застосування сукупності набутих знань і вмінь для розв'язання життєвих ситуацій);
- відсутність проміжних зрізів знань (після 4-х та 9-ти років навчання), які б дали змогу провести моніторинг якості освіти.

Підготовчі курси при ВНЗ працюють на достатній та високий результат середнього учня та ліквідацію розбіжностей між програмами з навчальних дисциплін у ЗНЗ, яких є досить велика варіація.

Недоліки освіти в ЗНЗ досить відомі:

- різниця між програмами викладання;

- великі розбіжності у навчальних планах;
- різні джерела та обсяги фінансування;
- кадрове забезпечення.

У цьому навчальному році вчасно отримано від Центру оцінювання якості освіти:

- програми ЗНО з навчальних дисциплін (де чітко визначені назва розділу, теми, вимоги до знань, предметні вміння та способи навчальної діяльності тощо);

- загальні вимоги до підготовки;
- перелік навчально-методичної літератури для підготовки;
- технічні характеристики тесту з навчальних дисциплін для ЗНО.

Але необхідно доопрацювати низку проблем:

- розробити систему моніторингу ефективності формування контингенту студентів ВНЗ на основі результатів ЗНО;

- удосконалити якість та зміст тестів;
- обов'язково дозволити додаткову реєстрацію та додаткове ЗНО;

- удосконалити процедуру прийому до ВНЗ;
- удосконалити критерії відбору вступників до ВНЗ.

Зупинимось ще на одній проблемі ЗНО, яка стосується впливу на вищі навчальні заклади. Правила вступу зумовили ситуацію, коли зовнішнє незалежне оцінювання повинно виступити чинником підвищення якості освіти і призвести до того, що університет зовсім не впливає на те, яким має стати майбутній студент. І сьогодні в системі вступу до ВНЗ ми стоїмо перед двома важливими викликами: як реалізувати право університету отримати свого абітурієнта; як його професійно зорієнтувати, яким має бути набір даних про абітурієнта, щоб він мав найкращу прогностичну здатність щодо його навчання в університеті.

Першому виклику ми можемо протиставити те, що кожен університет формує свій набір навчальних дисциплін для вступу і може розставити акценти, виділяючи певні профільні предмети та застосовуючи вагові коефіцієнти до їх результатів. Слід звернути увагу на світову практику. Університети, формуючи обличчя свого абітурієнта, використовують набагато більше даних про нього, ніж результат зовнішнього незалежного оцінювання, виходячи з

власних інтересів. Проте неодмінним має бути те, що встановлені університетом правила є однаковими для всіх. Іншими словами, формула прийому працює однаково для будь-якого абітурієнта. Але ця формула має враховувати більше критеріїв, ніж тільки результати зовнішнього незалежного оцінювання. При вступі до вищих навчальних закладів доцільно зважати на історію навчання дитини в школі, на її успішність, ставлення до неї вчителів. Шкільний атестат має зайняти своє місце при вступі як джерело важливої інформації про абітурієнта. Підвищуючи роль атестата про повну загальну середню освіту, не обов'язково зводити її до врахування середнього балу з усіх предметів. Можна, як це роблять багато університетів світу, враховувати тільки оцінки з профільних предметів, які є важливими для університету.

Щодо забезпечення кращої прогностичної здатності, то ми маємо зважати на досвід США, де при вступі використовуються не тільки результати виконання предметних тестів, а й так званих тестів здібностей, і найкращою формулою вступу визнано таку, що використовує сукупність показників обох зазначених тестів і результати шкільного атестата.

Нам потрібно стратегічно визначитися, які тести слід використовувати (тільки предметні чи ще й інші, не когнітивні), як використати шкільну оцінку, які додаткові показники з чітким бальним навантаженням доцільно вводити до формули вступу, щоб досягти її найкращої прогностичної здатності і забезпечити для університетів можливість формувати обличчя власного абітурієнта.

Отже, прозорі правила вступу, однакові для всіх, і результати зовнішнього незалежного оцінювання за різноплановими ефективними тестами – це єдиний шлях, яким ми можемо прийти до такої системи вступу, яка буде влаштовувати всіх, а в першу чергу, бути справедливою і стимулювати найкращу якість освіти для кожного випускника ЗНЗ.

Отже, зазначимо, що система ЗНО знань та вмій дає одностороннє уявлення про абітурієнта і тому правила вступу повинні бути доповнені іншими показниками, але бути однакові для всіх ВНЗ і враховувати, який абітурієнт потрібен сьогодні університету.

Маємо надію, що настане час, коли ми відчуємо себе спільнотою, громадянами, спроможними впливати на події в країні, здатними не лише обмінюватися думками та пристосовуватися до

нових умов, хоча б того ж вступу до ВНЗ, а й аналізувати та аргументувати власну думку, пропонувати інші рішення, які нас влаштовують.

До 2008 року вступні випробування склалися у вищих навчальних закладах. При тому, що формально програми вступних випробувань були однаковими, рівень складності вступного випробування у вищих навчальних закладах був різним. Особливо із таких предметів, як основи правознавства або основи економічних знань, пройти які в провідних ВНЗ без спеціальної підготовки (так званого репетиторства) було неможливо. Таким чином, система конкурсного вступу до вищих навчальних закладів до 2008 року не відповідала конституційній вимозі рівності громадян у праві на вищу освіту.

ЗНО, яке відбувається одночасно за однаковими для всіх учасників завданнями, безумовно ставить усіх претендентів на місця у вищих навчальних закладах у рівні умови. Власне, саме це й сприяло широкій суспільній легітимації ЗНО: за даними соціологів до 72% мешканців України позитивно ставляться до нього.

Вибраний нині спосіб проведення конкурсу для вступу до вищих навчальних закладів відповідає конституційним нормам та вимогам законодавства про освіту, оскільки забезпечує:

- 1) конкурсний порядок доступу до вищої освіти;
- 2) рівні права учасникам конкурсу (за невеликим винятком, про що буде сказано нижче).

Реально ж і вступні випробування, які проводились до 2008 року, і ЗНО не оцінювали і не оцінюють здібностей особи. І тоді, і зараз оцінюються знання особи з навчальних дисциплін і незначною мірою – навички. Зауважимо, що Указ Президента України та постанови Кабінету Міністрів України передбачають оцінювання навчальних досягнень, що мало б включати й оцінювання вмінь, яке практично не може бути реалізовано при тестуванні і не оцінювалося на традиційних вступних іспитах.

Оцінювання творчих здібностей частково здійснювалось і здійснюється нині лише при вступі на мистецькі та спортивні напрями підготовки.

Інша колізія з конституційними нормами про вищу освіту виникає у зв'язку з правом на позаконкурсний вступ. Саме такий

вступ порушує принцип рівності в доступі до вищої освіти. Стаття 53 Конституції України передбачає конкурсний порядок доступу до безоплатної вищої освіти без будь-яких винятків. Це означає, що Конституція України не передбачає позаконкурсного вступу до вищих навчальних закладів. Отже, всі норми законів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, за якими окремих категоріям осіб надається право на позаконкурсний вступ, не відповідають вимогам Конституції України.

Звичайно, слід брати до уваги вимоги соціальної справедливості та принципи гуманності. Немає нічого поганого в тому, що держава захищає інтереси чорнобильців, дітей-сиріт, дітей шахтарів тощо. Але зауважимо, що при вступі до вищих навчальних закладів права цих осіб реалізуються за рахунок обмеження прав інших осіб (відомі приклади зі вступної кампанії 2008 року, коли абітурієнти з найвищими балами не могли стати студентами, оскільки всі місця слід було віддати тим, хто мав право вступати поза конкурсом). Однак мова йде не лише про обмеження прав цих осіб. Мова має йти про можливі погіршення якісного складу студентів і, відповідно, погіршення якості підготовки фахівців. А це вже впливає на майбутнє як окремих галузей, так і на розвиток людського потенціалу держави в цілому. До 2008 року ВНЗ «вирішували» проблему позаконкурсного вступу через бар'єр у вигляді позитивної оцінки на іспиті. При проведенні ЗНО будь-які бар'єри є штучними, оскільки відбувається рейтингове оцінювання. У тому числі штучним є й бар'єр у 124 бали, запроваджений 2008 року.

Очевидно, настав час подбати про такі механізми доступу окремих категорій осіб до вищої освіти, які б не порушували Конституцію, реально надавали цим особам належні умови для повноцінного навчання та здобуття якісної вищої освіти. Вища освіта надто важлива для розвитку суспільства і не повинна перетворюватись у борговий вексель держави перед окремими громадянами.

Проведення вступних випробувань до вищих навчальних закладів у формі ЗНО загалом не перечить вимогам законодавства про освіту. Проте нагального вирішення потребують такі правові проблеми:

1) вимога закону про проведення конкурсу до ВНЗ за здібностями має бути переглянута, тому що в більшості випадків оцінювання здібностей є неможливим;

2) слід упорядкувати систему пільгового доступу певних категорій до вищих навчальних закладів таким чином, щоб не порушувалися конституційні приписи стосовно конкурсного та рівного доступу до безоплатної вищої освіти;

3) слід передбачити правову відповідальність за можливі порушення при проведенні ЗНО.

Слід зазначити, що підготовка до ЗНО не повинна зводитися лише до поширення інформаційних матеріалів про його проведення та розповсюдження його вимог. Експеримент мав тривати 3-5 років та починатися з впровадження нового змісту якості освіти, ще коли учні вчилися у 5-6 класах. Поетапна підготовка кадрів, розробка нових методик викладання шкільних дисциплін, розробка якісно нових підходів до процесу навчання та виховання, поетапні моніторинги якості знань та вмінь. Але, на жаль, все відбулося тільки на кінцевому етапі перевірки знань випускника – ЗНО. Тому сьогодні підготовчі курси є перехідним «містком» між ЗНЗ – ЗНО – ВНЗ.

Різноманітність шкільних програм, велика кількість шкільних дисциплін (іноді їх більше 20), залишає мало шансів на самостійну роботу випускників при підготовці до ЗНО.

Актуальність створених підготовчих курсів до вступу у ВНЗ та підготовки до ЗНО ні в кого не викликає сумніву. Їх ефективність у роботі з програмами Центру оцінювання якості освіти з навчальних дисциплін з урахуванням технічних характеристик тесту і застосуванні програмного забезпечення.

Зазначимо, важливу роль у процесі підготовки до вступу у ВНЗ відіграє використання основних видів контролю знань та вмінь абітурієнтів.

До основних видів контролю в навчальному процесі кафедри базових і спеціальних дисциплін відносяться:

1) вхідний контроль (вступне тестування), який має на меті визначення загального базового рівня підготовки слухачів, а також виявлення окремих прогалин у знаннях та вміннях, що допомагає викладачеві коригувати навчальний процес та сприяє організації особистісно орієнтовного підходу;

2) *поточний контроль*, що проводиться у формі письмового контролю, усного опитування на практичних заняттях, тестування. Тестування здійснюється в тому числі за допомогою сучасного програмного забезпечення. У ході створення, організації та оцінювання результатів тестування абітурієнтів розвиваються уявлення викладачів кафедри про даний вид діяльності й виникають все нові питання про призначення та педагогічні можливості тестів, форми тестування, форми завдань, питання розробки тестів, їх підготовки, апробації, технології проведення. На нашу думку, широке використання тестових технологій – це дійсно інша культура освітнього процесу, яка передбачає специфічну грамотність з відповідних питань психології, педагогіки, методики викладання навчальних дисциплін;

3) *рубіжний контроль*, із точки зору змістовної діяльності кафедри, перш за все відображається в реалізації модульно-рейтингового контролю як контролю знань слухачів після вивчення логічно завершеної частини навчальної програми дисципліни. Отже, при складанні завдань МКР № 1 та МКР № 2 кафедра орієнтується на зміст посеместрових частин програми з навчальних дисциплін, на трирівневу систему навчальних досягнень і відповідну систему оцінювання;

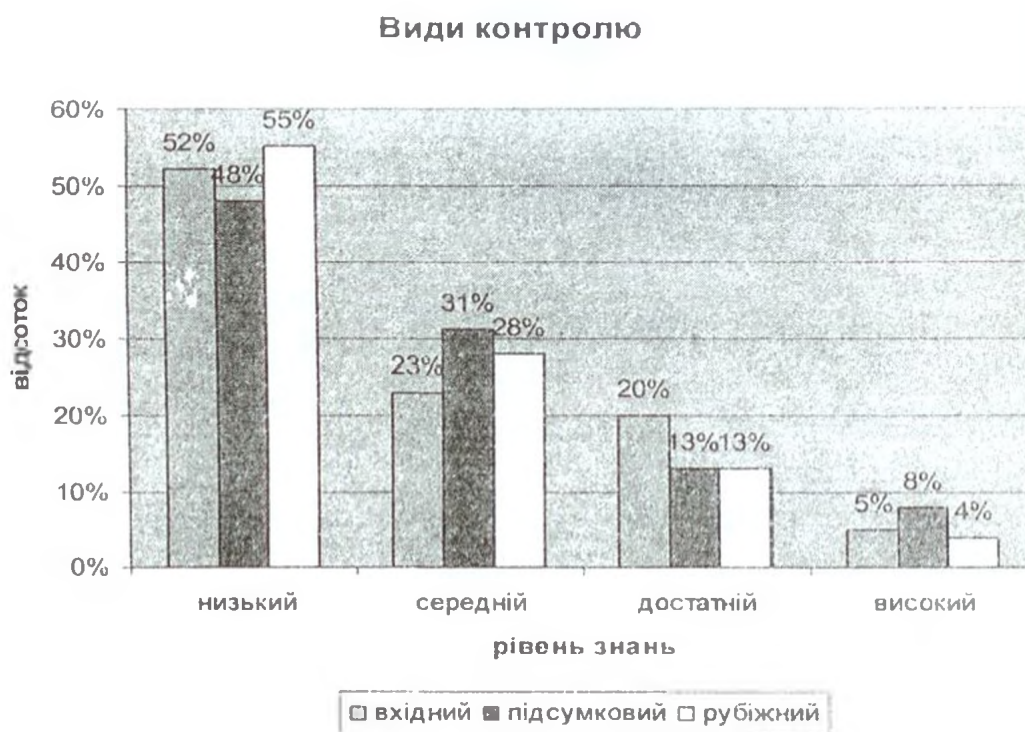
4) *підсумковий контроль* із навчальних дисциплін кафедри виражається в семестровому контролі. Дієвість закладеного в ньому підходу, що враховує всі етапи навчання, дозволяє здійснювати системний моніторинг якості знань.

Таблиця 1

Аналіз видів контролю з математики за результатами навчання у I семестрі 2008-2009 н.р.

№ з/п	Рівень знань	Вхідний (вступне тестування)	Підсумковий (за I семестр)	Рубіжний (МКР № 1)
1	низький	52%	48%	55%
2	середній	23%	31%	28%
3	достатній	20%	13%	13%
4	високий	5%	8%	4%
	Всього:	100%	100%	100%

Діаграма 1

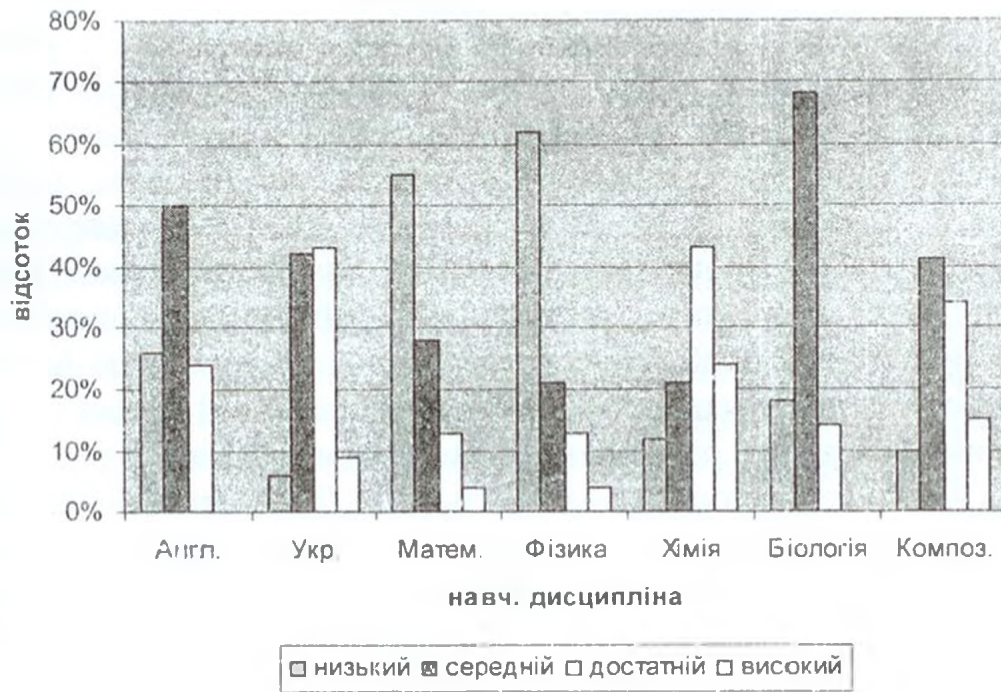
Таблиця 2

Аналіз рубіжного контролю (МКР № 1) з навчальних дисциплін 2008-2009 н.р.

№ з/п	Рівень знань	Англійська	Українська мова	Математика.	Фізика	Хімія	Біологія	Композиція
1	Низький	26%	6%	55%	62%	12%	18%	10%
2	Середній	50%	42%	28%	21%	21%	68%	41%
3	Достатній	24%	43%	13%	13%	43%	14%	34%
4	Високий	0%	9%	4%	4%	24%	0%	15%

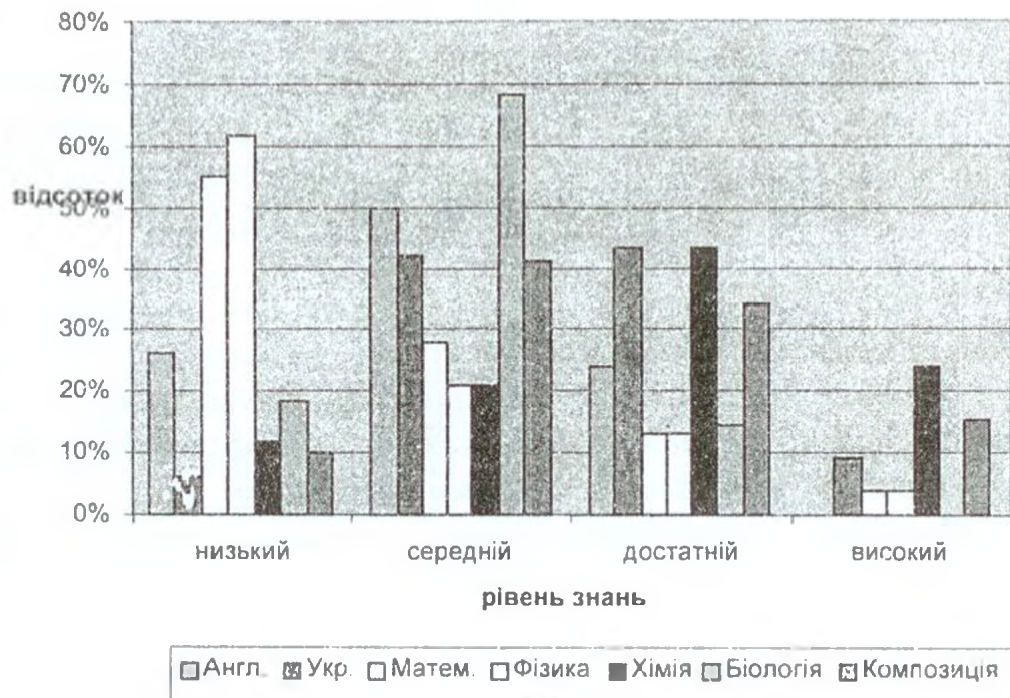
Діаграма 2

рубіжний контроль

Діаграма 3

рубіжний контроль

Додатково до способів накопичення та аналізу даних (як складових моніторингу якості знань) можна віднести відповідну роботу з базою даних, яка містить інформацію про рівень знань шкільних курсів взятих з таблиця успішності слухачів ЗНЗ.

Крім того, як зазначають абітурієнти, у них підвищилися впевненість у собі, у своїх силах, з'явилося розуміння значущості власного досвіду під час підготовки до ЗНО.

Використання розгорнутих змістовних оцінок, зіставлення успіхів слухачів з їх попередніми досягненнями, залучення абітурієнтів до процесів оцінювання, самооцінювання, створення умов для навчання аналітичної діяльності відкриває нові можливості для особистісного зростання абітурієнтів. Безперечно, це має бути обов'язково враховано як позитивні умови в контексті підвищення якості оцінювання зовнішнього змісту.

Отже, сьогодні під час вступу до ВНЗ, крім ЗНО, з'явилася нова альтернатива – ціла низка нових вищезазначених факторів, які спільно з результатами тестування дадуть можливість об'єктивно оцінити абітурієнта і при цьому забезпечити рівний доступ їх до вищої освіти.